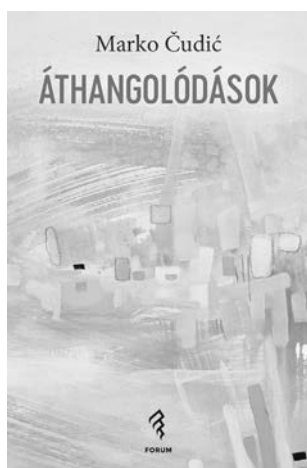

TERNOVÁ CZ DÁNIEL

Pflaumné esete a vajdasági telepések dialektusával

MARKO ČUDIĆ: ÁTHANGOLÓDÁSOK

Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2018
178 oldal, 2000 Ft

Marko Čudić nevéhez többek között Kosztolányi Dezső, Hajnóczy Péter, Krasznahorkai László és Márton László egy-egy regényének a szerb nyelvű fordítása fűződik, ugyanakkor az irodalomtörténészként végzett munkája sem mellékes. A 2018-ban megjelent *Áthangolódások* című kötete az életpálya alakulását prezentálja, a fordító és a komparatista szakmai problémáit, illetve a két tudomány összefonódását. Čudić negyedik tanulmány- vagy esszégyűjteményéről beszélhetünk, viszont ez az első, mely teljes egészében magyar nyelven íródott.

A kötetet más-más témájú (a hagyományoktól, kánonoktól kezdve a legkülönbözőbb nyelvi és poétikai sajátosságok fordíthatóságáig, valamint irodalomszociológiai problémáig) és műfajú (a tanulmánytól és esszétől kezdve a fordítói jegyzetekig, feljegyzésekig) szövegeit egy alapvető kérdés hangolja egésszé. Azon túl, hogy „másodlagos szellemi tevékenység”-ről (78) van szó, milyen alkotói, világnézeti, nyelvi identitást tudhat magáénak a fordító? A válasz keresése során egyes írások a lokalitás felől indulnak az egyetemes jelenségek felé, mint például a Wittgensteini sakkparti mint a fordítás folyamata (154), más alkalommal Walter Benjamin, Paul de Man vagy Vladimir Nabokov jegyzetei szolgáltatnak alapot a kis nyelvek és kánonok megismeréséhez, besorolási kísérletéhez. Aki jártas valamelyest a fordítói szakmában, az tudja, hogy ez a tevékenység nem kizárólag nyelvi transzformáció, hanem a két nyelvet összekötő híd-szerep, kulturális, filológiai, poétikai, dialektológiai, szociológiai, etnográfiai és számos egyéb területről szerzett ismeretek összességéből teremtett elemzői szemlélet. Ennek a perspektívának a sajátosságait járja körül egy-egy tanulmány és esszé Čudić kötetében, a fordító dekonstruáló és teremtő feladatát, egyszerre áldott és mostoha sorsát, az életpálya egy-egy jelentősebb átlomását képző, fordításra került művek körül felmerült gon-

dolatok, lelemények vagy bonyodalmak ismertetésével. A szakma néhány alapigazság is szemléltetésre kerül, mint például, hogy egy fordítást „soha nem lehet befejezettek tekinteni” (142). Persze a kortárs kulturális élet egyéb hálátlan tevékenységével is foglalkozik a kötet. A fordítás kritikusat még inkább halványabb figyelem illeti meg, annak ellenére, hogy rendkívül aprólékos, időigényes munkáról van szó. A fordításkritika aggasztó hiánya csak egy kulturológiai probléma azok közül az érzékeny kérdések közül, melyekkel a szövegek foglalkoznak. Egyrészt a műfordító vall saját szakmájának viszontagságairól, áthangelődásairól, „interkulturális alkalmazkodás”-ról (76), miközben saját fordítói megoldásaihoz is kritikusan viszonyul, a kevésbé sikerült átültetéseinek beismerésével egyetemben, másrészt az irodalomtörténész szóval meg, ugyanezeknek a jelenségeknek a más életművekben való kutatásáról.

A jelen írás címe egy regénybeli jelenetre utal. Az *ellenállás melankóliája* című Krasznahorkai-regény híres vonatúja során a Pflaumnét megszólító kofa agresszív tájszólásának fordításánál a fordító etnográfus szerepet öltött. A szemléltetett megoldások közül az egyik pikánsabbról van szó, amely mellett maga Krasznahorkai sem ment el szó nélkül. A Valjevo környéki falvak és a Vajdaságba települt montenegrói, boszniai és likai telepések nyelvének „zamatos ötvözete” csendül fel a vonatúton (142). Egy kis kultúra fordítója a kötet kiválasztásakor olyan jelenségeket keres, mely a célnyelv beszélőinek is feltételezhetően felismerhető és élvezhető lesz – általa a Pflaumnét megszólító kofa beszédmódja valamivel egyetemesebbé válik. Az ehhez fogható praktikákról, a végeredmény hitelességéről már az „olvasók hivatottak ítéletet mondani” (150) – zárja a Krasznahorkai-fordításról írt elmélkedését a szerző.

A kötet szerkezeti szempontból is lépcsőzetes, tudatos kompozíció. Čudić „nagy elődei és példaképei”-ként (7) Danilo Kiš és Aleksandar Tišma hagyományát említi. Ez a megjegyzés kapcsán érdekes és a szakmai attitűd szempontjából lényeges mozzanat, hogy a két előd elsősorban író és mellette műfordító, míg Čudić inkább az irodalomelmélet területéről érkezik. Előbb Kiš meredek útját és Tišma magyar irodalomról írt fragmentumait tárgyalja egy-egy tanulmány, majd némi pályatársi sajátosságoknak, illetve a Híd folyóirat fordítástörténeti jelentőségének az alátámasztása után érkezünk az önreflexív fejezetekhez.

A kötet irodalomtörténeti tartalma sem elhanyagolható, a XIX. századi szerb Petőfi-fordításoktól kezdve lényegében a kortárs (magyarról fordító) szerb fordításirodalom fontosabb mozzanatai is felmerülnek. A bhsc-nyelvterületről alkotott (a rövidítés a szerb, horvát, bosnyák és montenegrói nyelvet foglalja magába), fokozatosan kirajzolódó irodalmi-kulturális térkép is lényeges, melyet Čudić három részre tagol: közép-európai, balkáni-orientális és mediterrán (32). Nagy segítség lehet a magyarországi olvasónak az ilyen jellegű térkép az adott térség kortárs irodalmában való eligazodásban. Nem kerülhető meg a nacionalizmus, hiszen Danilo Kiš és Aleksandar Tišma kozmopolitizmusa, európaisága, a fordítói identitással összefüggő világnézete is részben a nacionalizmussal való szembehelyezkedésből adódik, mint arra a kötet is utal több helyen, és a szerző sem kerüli meg az állásfoglalást. Az egyik szövegnek az átideologizált kultúrpolitikát tárgyaló lábjegyzetében, azon belül is zárójelbe ékelve olvasható, hogy a hazafiasság, e konzervatív érték mögött voltaképpen a „legádázabb nacionalista diskurzus” (12) rejlik. Ilyen kontextusban társadalmi beágyazottságot nyer a ricoeuri „kulturális kétnyelvűség” (91), az említett elődöktől eltanult egyszerre „bennfentes és kívülálló pozíció” (65). Ez az identitás pedig olyan hagyományokra, kulturális összefonódásokra, a nemzeti önazonosság feloldására tekint vissza, mint Kiš Ady-apakomplexusa, Tišma és Kertész Imre egzisztenciális, szellemi, nyelvi és az atonális prózanyelvben (58)

megnyilvánuló stiláris rokonsága, ami nélkül nem jöhetne létre az ideális Kertész-fordítás (38, 58).

A magyar irodalom szerb fordítását illetően az irodalomtörténeti térkép teljességéhez Sava Babić és Vickó Árpád nevét szükséges megemlíteni (a generációs pályatársak felsorolását most hanyagolva), továbbá Bányai János és Papp György közvetítő szerepe merül fel több alkalommal, ha szakmai elődökről van szó. A nyelvi átültetések különleges jellemzései között az egyik a palimpszesztszerű fordítás. Ennek kapcsán olvasható, hogy a szerbre átültetett szöveg a fordító irodalmi tapasztalatai, élményei mentén, „szövegek génjeivel megnemesítve” (19) transzformálódik. Čudić fordítói tapasztalatairól olvasva levonhatjuk, hogy műveltségi előzmények mellett olyan életrajzi körülmények, személyes élmények hatnak fordításakor, mint a bácskai származás, illetve a jugoszláviai gyermekkor: tájnyelvek, társadalompolitikai elemek, akár fociélmények.

Az *Áthangolódások* című kötet értékes alternatív kultúraszemléletet nyújt, nem kötelezi el magát irodalomelméletek, transzkulturális vagy transznacionális teóriák mellett. Ugyanakkor jelentős hagyományokkal bír. Azon túl, hogy a kultúrák közötti egzisztenciát számos metaforával illetik, az olvasónak némi konkrétumot nyújt az idealizált, ám sokszor homályos Danilo Kiš-féle kozmopolitizmusnak és közép-európaiságnak vagy a sajátos balkáni multikulturalizmusnak a jelentéséről, aktualitásáról.

